

MATYT, JIS RUOŠĖSI DIDELIEMS DARBAMS...

I POLITAS LEDAS (1935–2015)

Šiandien, atrodo, kiekvienas žmogus skelbia savo Aš ir stengiasi būti vis kitoks, bet dažniausiai atrodo toks, kaip visi: toks pat banalus, toks pat egocentriškas, toks pat savim pasitikintis ir agresyvus, beveik užprogramuotas reklamos, politikų arba masinės komunikacijos priemonių...

Ipolitas Ledas, atvirakščiai, stengėsi taip pat, kaip ir daugelis jo bendradarbių (filologų, lituanistų, humanitarų), sekti didžiąja Lietuvos kultūros tradicija (literatūra, filosofija, teatru), kurią jis ypač brangino ir puoselėjo, bet labai išsiskyrė iš visų ir savo principais, ir polinkiais, ir gyvenimo būdu, ir rezultatais. Buvo atkakliai suvalkietiškas kultūrininkas pačia geriausia šio žodžio prasme: visad pagarbus, santūrus, drovus ir nedrąsus. Kai kas

pasakytų net „bailus“. Tame sukty, landžių ir visad viršuje plaukiančių žmonių pasauly jam buvo nelengva. Dažniausiai jame stengdavosi būti nepastebimas, o kartais ir paklusnus. Net tada, kai iš jo labai norėjosi sulaukti griežtesnio „Ne!“

Bet svarbiausia – visa savo natūra jis buvo ištikimai (matyt, nuo mokyklos laikų) prisirišęs prie Lietuvos kultūros tradicijos: kalbos, literatūros, visuomeninės minties. Jis tiesiog joje gyveno, pirmiausia su ja save saistė, prie jos budėjo, už jos puoselėjimą jautė didžiulę atsakomybę. (Parašiau ir nusigandau: kažin ar šitas sakinyš šiandien dar galės būti suprantamas.) Pagaliau jis buvo nuoseklus humanistas pagal išsilavinimą ir užsiangažavimą. Seniai iki galo susiformavęs, t. y. visad pastovus, be gudravimų *tas pats*. Labai daug jam reikė ir artimiausi bendraminčiai, bendražygiai, su kuriais bendrauti jam niekada neatsibodavo. Į šventinius susitikimus beveik visada atsinešdavo bene lakoniškiausio pasaulinėje literatūroje humoro meistro M. Zoščenkos kūrybos ir beveik visada ką nors paskaitydavo. Kartais atrodė, kad tos trumputės „istorijėlės“ jam parašytos. Turėjo gana ryškių aktorinių gabumų ir savitą vaidinimo manierą, atvedusią į universiteto teatro studiją. Daug kam įstrigo į atmintį jo vaidmenys B. Sruogos pjesėse „Dobilėlis penkialapis“ ir „Milžino paunksmė“...

Artimiausių bendraminčių būryje subrendo ir mintis sukurti „Problemas“, kurios turėjo esmingai pakeisti nuo 1960 iki 1968 m.ėjusią

akademinio pobūdžio „Filosofiją“. Kasmetinė „Filosofija“ publikavo tik privalomus planinius dėstytojų darbus, kuriuos jie patys dėjo į savo lentynas ir beveik niekas jų neskaitė. Dabar jau ir neįmanoma nustatyti, kuriam pirmam ši mintis gimė: Jonui Repšiui, Juozui Barzdaičiui ar Ipolitui? Visi jie buvo pasiryžę permainingoms, kurios šio leidinio sekretoriaus I. Ledo parengtoje „Redakcijos pratarmėje“ liko taip suformuluotos: „Praėjo tie laikai, kai filosofas buvo tik visiems žinomų tiesų komentatorius. Dabar jis savo srityje – kūrėjas. Todėl jau pats naujo leidinio pavadinimas tiek redakciją, tiek autorius įpareigoja nesitenkinti seniai išspręstų klausimų iliustravimu ar savaimė aiškių dalykų komentavimu, bet kelti naujas problemas ir spręsti jas kūrybiškai, šiūolaikiniu lygiu“ („Problemos“, 1968 m. Nr. 1). Žinoma, tie laikai nebuvo praėję ir chruščiovinės permainos nebuvo tokios didelės. Bet ambicijų būta nemažų, o norų – dar didesnių: labiausiai siekta leidinį padaryti populiareesnį, publicistiškesnį, išplėsti tematiką ir padidinti skaitytojų skaičių, pritraukti artimesnių kultūros sričių autorių. Kai leidiny pasijudėjo, iššyk krito į akis išvaizda, žurnalinis regularumas, pagausėjęs autorių būrys, vertimų publikavimas, santraukos ne tik rusų, bet ir anglų kalba. Atsirado nuolatinių jo skaitytojų.

Bet šiandien turbūt jau nelabai kas supranta, ką tada reiškė „kelti naujas problemas ir spręsti jas kūrybiškai“. Tada visi žinojo: visuomenės dėmesį gali patraukti tik toks leidiny, kuris drįsta eiti skustuvo ašmenimis. Daugeliui filosofų prieš akis buvo Jugoslavijos Dubrovnikų žurnalo „Praxis“ ir Korčulos vasaros mokyklos pavyzdys. Ten pavyko apsilankyti ir J. Repšiui. Bet Lietuva nebuvo Jugoslavija: naujas leidiny bet kurią dieną galėjo būti sustabdytas. Vadinas, jo leidėjai turėjo nepalaujamai galvoti apie išlikimą, t. y. kad tekstai neužkliūtų cenzoriams bei

aukščiausios valdžios tarnams. O tam buvo reikalingi įvairiausi „saugikliai“: institucijų aprobuoti žodžiai (terminai), apsauginės citatos, neginčijamų personalijų („klasikų“) parinkimas, nuorodos į naujausius partijos suvažiavimus ar CK nutarimus ir pan. Žinoma, visi viešajai spaudai rašantieji tekstus tokios patirties buvo įgiję jau anksčiau, bet naujas žurnalas įpareigojo peržengti visų dogmų ribas.

Todėl galima įsivaizduoti Ipolito padėtį. Nedaug kas ir tada suprato, kodėl jis taip pedantiškai rengė, taisinėjo ir pertaisinėjo „Redakcijos pratarmę“, kodėl ilgai konsultavosi su kolegomis dėl kiekvieno žodžio, dėl kiekvienos užuominos bei tikėtinos interpretacijos, kad galimas daiktas nedaug ir teliko iš jo pirminio varianto. Ne lengvesnis jam buvo ir pirmųjų trijų numerių leidimo darbas. Be saugiklių, jam rūpėjo ir gaunamų darbų kokybė, o ypač jų kalbos kultūra. Jis tiek daug dėmesio skyrė tekstų koregavimui, kad niekaip neįstengdavo „sutilpti“ į leidyklos nustatytus žurnalo įteikimo terminus.

Bet ilgainiui paaiškėjo ir kitas dalykas. Ipolitas buvo sėkmingai baigęs lituanistikos studijas, gerai mokėjo raštu dėstyti savo mintis, jo kalba buvo tiesiog pavyzdinė, bet jis beveik nieko nerašė. Žodžiu, vykdydamas savo pedagogines priedermes, jis taip ir nepasirūpino parodyti, kaip kelia savo kvalifikacijas. Kartais atrodė, kad rūpestingai kaupdamas savo didžiulę biblioteką ir kritiškai aptardamas kolegų darbus bei kitas knygas jis rengėsi didelėms studijoms, bet... Šiandien sunku pasakyti, kas paralyžiavo jo sumanymus: nepasitikėjimas savo jėgomis, nepakeliama atsakomybė už parašytą žodį ar represijų baimė? O gal viskas kartu atmušė jo pasitikėjimą?

Kartais atrodė, kad jis nesijautė tapęs nei kvalifikuotu filologu, nei filosofu. Neretai

debatų metu pasijusdavo kažkaip nepatogiai, imdavo varžytis, drovėdavosi... Bet visą laiką sirgo dėl lietuvių kultūros, lietuvių kalbos likimo ir tapo vienu iš geriausių lietuvių humanitarinės literatūros žinovų ir jos kruopščiausių komplektuotojų. Vyresnės kartos žmonės dar puikiai atsimena, kokia literatūra sovietmečiu buvo publikuojama. Ir kaip sunku buvo gauti geriausią literatūrą, atveriančią platesnį ir skaidresnį langą į pasaulį. Jos buvo nedaug ir ji buvo pernelyg sunkiai prieinama.

Ipolitais paprastai ją visada gaudavo. Jis priklausė prie tų žmonių, kurie jau studijų laikais išmoko iššniukštinti, kaip surasti deficitinę literatūrą, ir tapo savas visuose Vilniaus miesto knygynuose, todėl neblogai žinojo, kur ir kada gali pasirodyti tokios knygos arba į ką jas galima išmainyti. Kur jau kur, o ten jį visada galėdavai susitikti: tai vartantį katalogus, tai skaitinėjantį naujus leidinius, tai su pažįstamais žmonėmis aptarinėjantį savitus knygų medžioklės

ypatumus. Išimdamas iš seno ir stipriai apsitrynusio portfelio įsigytas knygas arba jas ten įsidėdamas, jis visada apčiupinėdavo jų įrišą, įvertindavo popieriaus kokybę ir šiltai paglostydavo. Gera knyga jam buvo neįkainojamas turtas, o ypač reta – išstis lobis. Kadangi jis buvo įgijęs gerą lituanistinį išsilavinimą, todėl turėjo neblogą nuovoką, kuo turėtų būti papildyta jau seniai didelė jo namų biblioteka.

Tai buvo tikrai ne šių laikų žmogus, pasiryžęs tokiam anais laikais beveik šventam, o dabar tik keistam, daug kam visai nesuprantamam ir nereikalingam darbui, kaip nepabai-giamas retų, svarbių ir labiausiai reikšmingų knygų kaupimas. Jis rinko knygas ir gyveno tarp knygų, kurios užtvindė visus jo kambarius nuo grindų iki pat lubų, palikdamos tik siauručius takelius, ir galų gale išvarė jį patį iš namų. Tai buvo žmogus tos beveik išnykusios kultūros, kurią dar galėtume vadinti knyguine absoliučia šio žodžio prasme.

Krescencijus Stoškus